

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT

PEDAGOŠKI INŠTITUT

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST

»Krepitev socialnih in državljanskih kompetenc strokovnih delavcev«

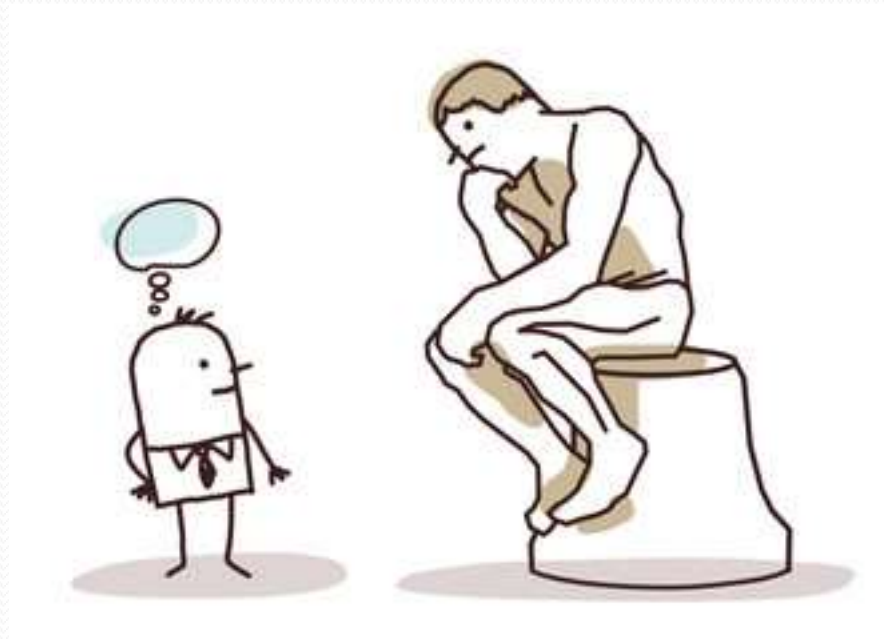
Le z drugimi smo

Ana Marija Grum,
zunanja sodelavka Pedagoškega inštituta

Socializacija agresije in vrstniško nasilje:
s filozofijo za otroke o nasilju
PREDAVANJE

Tržič, 27. 3. 2018

Naložbo sofinancirata Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije in
Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada

UVOD V PROGRAM FILOZOFIJA ZA OTROKE
SPLOŠNA PREDSTAVITEV PROGRAMA
FILOZOFIJA ZA OTROKE IN NASILJE
NAVODILA ZA UPORABO GRADIVA
POSNETEK IN VAJA

PREDSTAVITEV PROGRAMA FILOZOFIJA ZA OTROKE

ČUDENJE - RADOVEDNOST - FILOZOFIJA

Aristotel: **čudenje** ➡ **vzgib radovednosti, filozofije**

filozofska drža
čuditi, spraševati, opazovati, raziskovati

Sokrat (470-399 pr. K.)
središče raziskovanja ➡ ČLOVEK

majevtika (dejavnost)
preiskovanje navideznega vedenja

„Spoznaj samega sebe“

OTROK - RAZISKOVANJE - FILOZOFIJA

otrok ➡ **srkajoči um** (naravna danost)

se čudi, opazuje, preizkuša, posluša zgodbe, posnema ...

otrok raziskuje (metoda učenja)

ustvarjalna dejavnost

namen: spoznati druge in sebe

otrok sprašuje (orodje učenja)

Zakaj? Kako?

navade, družbo, naravo

OTROK - RAZISKOVANJE - FILOZOFIJA

? vprašanja zakaj ?

iščejo smisel in bistvo

izvirajo iz otrokove potrebe po orientaciji v svetu in osmišljanju njegovih doživetij.

otrok = po naravi filozof

filozof = otrok z več izkušnjami

OTROK – RAZISKOVANJE -FILOZOFIJA

o življenju

Zakaj sta vidva moja starše?, Zakaj živimo? Zakaj umremo? Kam gremo po smrti?

o sožitju z drugimi

**Zakaj imam nekoga rad, drugega pa ne maram?
Zakaj jemo živali, ljudi pa ne?**

o naravi

Ali živali sanjajo? Ali živali jokajo? Ali je seme živo?

o sebi

Zakaj imamo imena?, Zakaj sem drugačen od sestrice?

o svetu

Ali res obstajamo ali le sanjamo?

OTROK – RAZISKOVANJE - FILOZOFIJA

o lepem

Zakaj učiteljica vedno pohvali sošolčevo risbico?, Zakaj vsi občudujejo mojo sestrico?, Kako vem, da je nekaj lepo?

o dobrem

Zakaj moram razdeliti bombone vsem otrokom?, Zakaj jaz ne smem udarit nazaj, sošolcu pa oče to dovoli?

o Bogu in vesolju

Kako je nastal Bog?, Kje je čas?, Kje je misel?

o jeziku

Kaj pomeni biti priden?, Kako lahko jezik kaznuje?

ZGODOVINA FZO

»Zakaj so štiriletni, petletni in šestletni otroci radovedni, ustvarjalni, motivirani in kar ne nehajo spraševati, do osemnajstega leta pa postanejo pasivni, nekritični in jih učenje nadvse dolgočasi?«

Matthew Lipman (1922-2010)

FZO

- **inovativni vzgojno-izobraževalni program**
 - **v ZDA 1970-ih 20. stol.**
 - **dr. filozofije Matthew Lipman**
- **ustanovitelj prvega Inštituta za razvoj filozofije za otroke - IAPC, New Jersey)**

ZGODOVINA FZO

M. Lipman s sodelavci razvije:

- **učno gradivo za otroke in mlade 5 - 18 let**
- **didaktične čitanke s filozofskimi zgodbami**
- **priročnike za učitelje (nalogami in vajami)**
- **metodologija dela v razredu (pet korakov)**

Program FZO

(kritično mišljenje, otroška filozofija)

razširjen v številnih državah po vsem svetu v različnih ustanovah (šole, zapori, medgeneracijski centri ...)

ZGODOVINA FZO

Primer dobre prakse

Nemčija

- **Bavarska: posameznih vrtcih**
- **6. zveznih deželah: predmet etika kot neobvezni/obvezni izbirni predmet od 1. razreda OŠ**
- **kot metoda: materinščina, spoznavanje narave in družbe**

FZO V SLOVENIJI

Š.l. 2001/2002: v nabor izbirnih predmetov zadnje triade OŠ

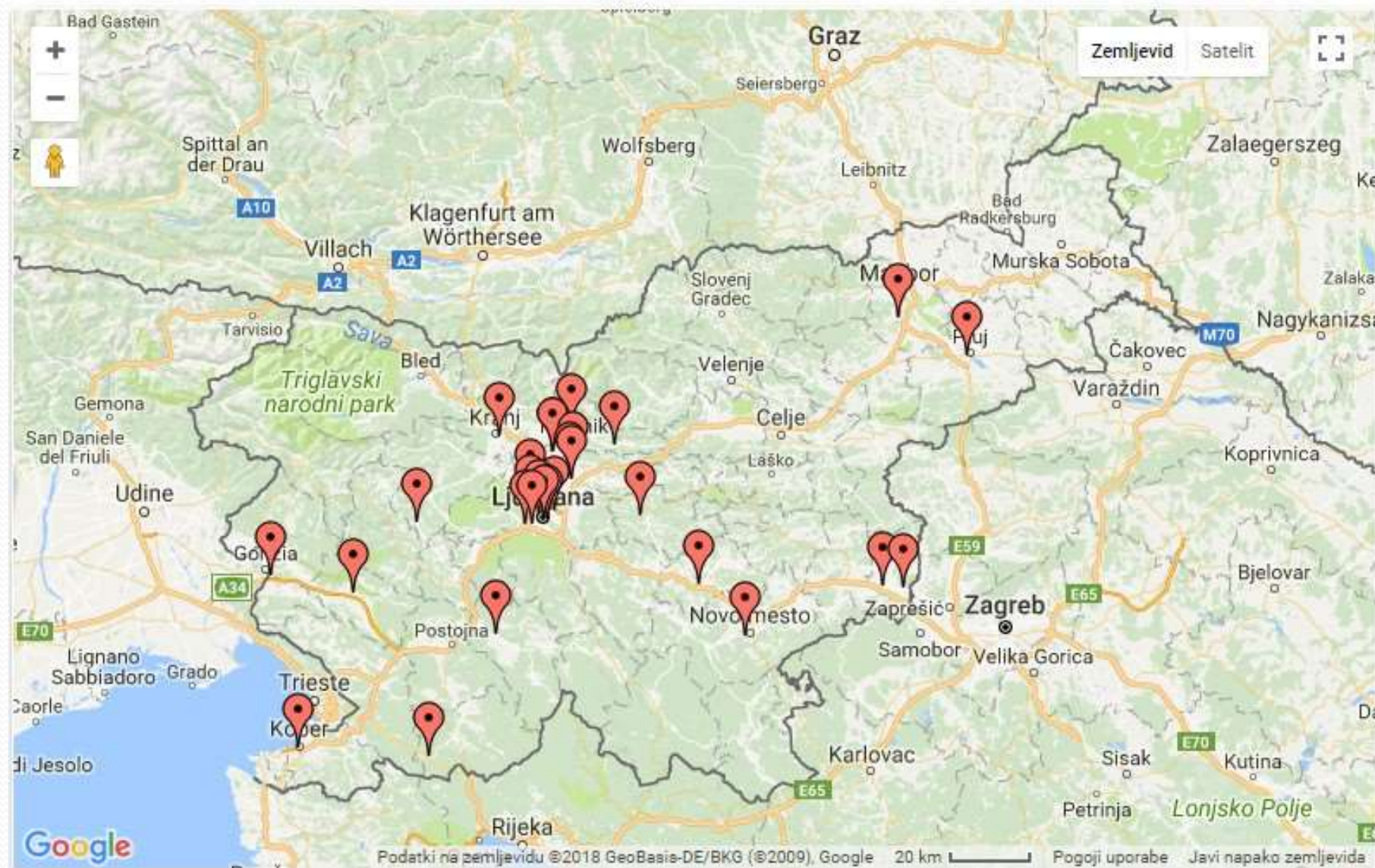
- ***Kritično mišljenje (7. razred)***
- ***Etična raziskovanja (8. razred)***
- ***Jaz in drugi (9. razred).***

Trenutno se izvaja na okoli 50-ih šolah, v nekaterih vrtcih in javnih zavodih (knjižnicah, medgeneracijskih centrih)

Interaktivni zemljevid FZO

Zemljevid šol in organizacij, kjer se v šolskem letu 2017/2018 v Sloveniji izvaja kakšen od programov filozofije za otroke

FZO V SLOVENIJI

**Izvajanje filozofije za otroke podpira in promovira tudi
UNESCO:**

***„(...) Poučevanje filozofije opogumlja odprtost duha,
državlansko odgovornost, razumevanje in strpnost med
posamezniki in skupinami.***

***(....) Razvijanje filozofske debate v izobraževanju in
kulturnem življenju bistveno prispeva k vzgoji državljanov
z večanjem njihove zmožnosti za presojo, ki je temeljna
za vsako demokracijo“*** *(Pariška deklaracija za filozofijo, 1995).*

**UNESCO je 3. četrtek v novembru razglasil za svetovni
dan filozofije**

TEMELJI POJMI IN METODOLOGIJA FZO

SKUPNOST RAZISKOVANJA SKUPNOST VSEH UDELEŽENIH OTROK IN ODRASLEGA

- **razmišlja vsak zase + vsi skupaj kot skupnost**
- **eno skupno vprašanje → raziskovanje z vprašanji**
 - **enakovrednost idej, mnenj, izkušenj**
 - **predstavitev osebne izkušnje + misli**
 - **spoznavanje drugega**
 - **zagovarja svoje stališče (sprememba)**

NE soglasje vseh
nova spoznanja in možni pogledi na izbrani problem

TEMELJI POJMI IN METODOLOGIJA FZO

Učitelj = olajševalec ➡ NE posreduje znanja

**POMAGAJ MI,
DA bom ZNAL**

IMETI mnenje in NE mnenje mene

- **izražanju (si želel povedati ...)**
- **oblikovanju pogledov (razloži prosim ...)**
- **analizi uporabljenih pojmov (zakaj ...?)**
- **iskanju predpostavk (kaj si predpostavil?)**
 - **ohranjanju rdeče niti pogovora
(kako je to povezano z našim vprašanjem?)**
- **oblikovanju filozofskih vprašanj (zakaj lažemo?)**

TEMELJI POJMI IN METODOLOGIJA FZO

Zakaj FZO odpreti vrata vrtca?

OGRODJE FZO (KUSS)

kritično mišljenje

- **otroci zastavljajo vprašanja in navajajo razloge, uporabljajo miselne veščine**

ustvarjalno mišljenje

- **otroci iščejo ustvarjalne povezave in rešitve problemov**

sodelovalno mišljenje

- **navezujejo in gradijo na misli drugih, razmišljajo kot skupnost**

skrbno mišljenje

- **otroci dobro poslušajo druge in upoštevajo njihova stališča**

Spodbuja čudenje, radovednost in raziskovalno mišljenje

METODOLOGIJA FZO

dobra diskusija vključuje

- vse udeležence
- filozofska vprašanja in koncepte
- razišče vrednote in predpostavke
 - argumente
 - sledi rdeči niti pogovora
 - refleksijo

razvija
pripravljenost za delovanje in življenje po
vrlinah

METODOLOGIJA FZO

Pet korakov procesa

1. začetna spodbuda:

- **slikanice, filozofske zgodbe, fotografije, uganke ...**

2. delo z vprašanji:

- **zberemo vprašanja otrok, izberemo ENO diskusijsko?**

3. skupno razmišljanje

- **začetne skupine – učitelj z vprašanji spodbuja razmišljanje**

4. zaključek:

- **zaključna misel in skupen povzetek spoznanj**

5. ustvarjalna spodbuda

- **izražanje misli na umetniško ustvarjalen način
(risanje, izdelovanje plakatov, kolažev, predmetov iz papirja,
igranje socialnih igrvic ...)**

METODOLOGIJA FZO

Klasične teme

KAJ LAHKO VEMO?

Kaj pomeni misliti? Kako nastane jezik? Kako bi živeli brez besed? Kaj pomeni sreča? Kaj je resnično, kaj sanje? Kje domuje čas?

KAJ MORAM STORITI?

Kaj pomeni pravičnost? Kaj je laž? Zakaj imamo pravila?

KAJ SMEM UPATI?

Kaj se zgodi po smrti? Kdo je Bog? Kje je duša?

KAJ JE ČLOVEK?

Ali smo vsi enaki? Ali je človek žival? Kaj pomeni biti mrtev? Kaj pomeni misliti?

KAJ JE LEPO?

Kaj je lepo? Kdo je umetnik? Zakaj imamo umetnost?

METODOLOGIJA FZO

pravila skupnosti raziskovanja

umirim telo

**sedim pri miru + gledam tistega ki govori, sem spoštljiv
do drugega**

razmišljam s svojo glavo

**povem svoje mnenje glasno in razločno, razložim svoje
ideje, iščem alternative, zastavljam vprašanja**

vkličim se v skupnost raziskovanja

**prosim za pojasnilo, povezujem misli, pomagam drugemu
pri argumentaciji, sem pozitivno naravnan**

METODOLOGIJA FZO

Miselna spodbuda

**slikanica, pregovor, predmet, kratek film,
vprašanje, lutka, skladba, beseda, fotografija,
umetniška slika ...**

**je zabavna, provokativna in izvirna,
ne vsebuje zaključka ali moralnega nauka**

daje prednost

- **dvomu pred gotovostjo**
- **ustvarjalnosti pred običajnostjo**
- **širini filozofskih konceptom**

METODOLOGIJA FZO

vprašanja

zaprta vprašanja - en odgovor

Ali je mačeha hudobna? (da/ne vprašanje)

Kako je mačeha zastrupila Sneguljčico?

odprta vprašanja - več možnih odgovorov

Zakaj se je mama razjezila? Ostržek laže?

(odprto vprašanje)

Zakaj se ljudje **jezimo? Zakaj ljudje **lažemo**? (odprto
filozofsko vprašanje)**

Vaja: Mirko se razjezi

FILOZOFIJA ZA OTROKE in NJENA VLOGA DO NASILJA

»Kako je mogoče,
da človek hoče uničevati stvari
in druge ljudi?«

Človek ni junak, če ubija druge
ali če umre za domovino.
Človek je junak, če ohranja mir.«

»Če vidimo, kako slabo gre beguncem,
zakaj potem podpiramo vojne?«

»Vojna onesrečuje.
Zakaj počnejo ljudje take stvari?
Zakaj sploh obstajajo vojne?«

Otroci iz

ljudske šole v Gradcu

FILOZOFIJA ZA OTROKE in NJENA VLOGA DO NASILJA

**namen delavnic FZO otrokom in učiteljem
ni ponuditi recepte za reševanje nasilja**

- **ponuja razmislek o nasilju**
- **omogoča prepoznavati in razumevati različne oblike nasilja**
 - **razmišljati o posledicah nasilja in**
- **možnostih obvladovanja konfliktnih situacij**
- **strokovno podporo učiteljem (priprava vaj)**

FILOZOFIJA ZA OTROKE in NJENA VLOGA DO NASILJA

vloga vzgojitelja

imeti pogum za iskren odnos z otrokom - napake so dovoljene

značaj vzgojitelja

čudenje, radovednost, pravičen, dosleden, odgovoren, spoštljiv, humor

veščine vzgojitelja

empatija, opazovanje otroka in skupine, analiza vzgojnega programa in potreb (otrok-skupina)

načrtovanje vzgojnega programa (otrok-skupina-vrtec-okolje),

dialog s starši, pogovor z otrokom

FILOZOFIJA ZA OTROKE in NJENA VLOGA DO NASILJA

Jaz stavki

(T. Gordon, trening večje učinkovitosti za učitelje)

brez moraliziranja – oseben opis

„Opazil sem, da se zadnje čase veliko jeziš na druge, kaj se dogaja v tebi?“

„To mene boli.“

„To kar delaš mi ni všeč.“

„Zanima me kako se počutiš.“

Kar pogumno, uspelo ti bo!“

Kadar potrebuješ pomoč me poišči.“

**!ODGOVOREN ODRASLI PAZI
NA SVOJE OPAZKE IN SVOJE MISLI!**

FILOZOFIJA ZA OTROKE in NJENA VLOGA DO NASILJA

Vprašanja za POMOČ PRI REFLEKSIJI DOGODKA

- **kaj se je zgodilo**
(opis)
- **kaj si želel doseči?**
(se braniti, vrniti batine...)
- **kako lahko to dosežeš na sprejemljiv način**
(druge možnosti)

FILOZOFIJA ZA OTROKE in NJENA VLOGA DO NASILJA

FZO in njena vloga do nasilja
premislek o življenju z vprašanji
pomoč pri oblikovanju in usmerjanju življenja

- **analiza pojmov (jeza)**
- **preiskovanje samoumevnih predstav (ali jeza je vedno slaba)**
- **racionalno utemeljevanje lastnih pogledov in stališč (jeza je dobra, kadar ni destruktivna)**

**IZHAJAMO IZ LASTNE IZKUŠNJE - DODAMO RACIONALNI
PREMISLEK**

FILOZOFIJA ZA OTROKE in NJENA VLOGA DO NASILJA

**!REDNO! izvajanje programa FZO
pripomore k samospoznavanju, samospoštovanju, večji
strpnosti**

- **otroci izboljšajo svojo sposobnost presojanja**
(oblikujejo mnenja, utemeljijo, primerjajo, odkrivajo posledice ...)
- **naučijo se ustvarjalno reševati probleme**
- **razvijajo kulturo dialoga** (zagovarjajo lastna stališča, pozorno poslušajo druge ...)
- **razvijajo empatijo in spoštljiv odnos do drugačnih stališč**

MNENJA UČITELJIC

- **»Opazila sem, da učenci ravnajo bolj strpno drug z drugim, da so bolj razumevajoči in bolj odprti.«**
- **»Prav otroci, ki sicer zaradi svojega vedenja izstopajo, so se razvili v mislece, in čutijo, da njihove misli jemljemo resno. Smejo reči, kar mislijo.«**

(Akademie Kinder philosophieren im bbw e.V. (izd.), 2007, 59).

FILOZOFIJA ZA OTROKE in NJENA VLOGA DO NASILJA

SAMOPODOBA

(Ne Nik!)

**USMERJA ME, kar je v meni –
moje vedenje in socialne stike**

**AGRESIVEN OTROK
ogledalo njegovih odraslih
vzorci vzgoje
kopičenje čustev
okrnjen (socialni) odziv na frustracije**

Agresiven otrok = STRAH
**izkrivljen pogled na telo - moč telesa je orožje za obrambo
svojega interesa. V napadu ne prenese dotika**
(zgodba o Hudobnem volku)

PRIPOROČENE SLIKANICE

- **Pinford, L., *Črni pes*, Hlebce: Založba Zala, 2013,**
/pogum, strah, družina/
- **Maclear, K., *Virginija Volk*, Hlebce: Založba Zala, 2012.**
/jeza, žalost, potrtnost, prijateljstvo/
- **Spilsbury, L., *Svetovni spori*, Jezero: Morfemplus, 2018. -(Otroci v našem svetu)**
/spori, vojna, terorizem/
- **Spilsbury, L., Kai Hanane, *Terorizem in nasilje*, Jezero: Morfemplus, 2018. -(Otroci v našem svetu)**
/rasizem, nestrpnost, različnost, spoštovanje, predsodek/
- **Frankel, E. *Nihče*, Izola: Grlica 2017**
- **Frankel, E., *Drzna*, Izola: Grlica, 2017.**
- **Frankel, E., *Groba*, Izola: Grlica, 2017.**
- **Frankel, E., *Čudna*, Izola: Grlica, 2017.**
/zasmehovanje, sram, žalost, jeza, pogum, nihče, drugačnost, grob, drznost/
- **De Kinder, J., *Rdeča ali zakaj zasmehovanje ni smešno*. Ljubljana: KUD, 2016.**
/zasmehovanje, sram, smešno, žalost, pogum, strah/

.....

- **Theobald, J., *Mirko se razjezi*, Ljubljana: Alica, 2012.**
Vir: Abedi, Isabel. (2003). *Gos neumna. Koza trapasta*. Ljubljana: Založba Kres.
- **Abedi, Isabel (2010). *Jaz že ne*. Ljubljana: Založba Kres.**
/jeza, prijateljstvo, pravičnost, mir, ljubezen/
- **Aubrey, A., *Mavrično moštvo*, Murska Sobota: Pomurska založba, 2007.**
/jeza, nasilje, prepir, tekmovalnost, prijateljstvo/
- **Tym, K., *Bodimo prijazni*, Murska sobota: Pomurska založba, 2007.**
/svoboda, pravila, različnost, spoštovanje, sebičnost/
- **Tym, K., *Moje tvoje, naše*, Murska sobota: Pomurska založba, 2007.**
/hvaležnost, prijateljstvo, bogastvo, osamljenost, sreča/
- **Weninger, B., *Žoga za vse*, Ljubljana: Založba Kres, 2007.**
/prepir, prijateljstvo, empatija, osamljenost, jeza/
- <https://www.anti-bullyingalliance.org.uk>

LITERATURA

Filozofija za otroke:

- Hladnik, Alenka, in Marjan Šimenc. »Otroci in filozofija«. *Učni načrt. Izbirni predmet; program osnovno-šolskega izobraževanja. Filozofija za otroke*. ur. Hladnik, Alenka in Marjan Šimenc, str. 7-12. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2006.
- Šimenc, Marjan, *Didaktika filozofije*, Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za filozofijo, 2006.
- Hladnik, Alenka, in Marjan Šimenc (ur.). *Šola, mišljenje in filozofija: filozofija za otroke in kritično mišljenje*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2008.
- KomeHymer, B., Sutcliffe, R., *Filozofija za otroke: zelo kratek uvod*. Ljubljana: Krtina, 2017.
- I, Dean. »Filozofija skozi igro : za starše in učitelje«. V Stephen Law. *Modrijanovi zapiski: Prvi koraki v filozofijo*, str. 289-297. Dob pri Domžalah: Miš, 2005.
- Stanley, Sara. *But Why? Developing philosophical thinking in the classroom*. London: Network Educational Press, 2004.
- Stanley, Sara. *Creating Enquiring Minds*. London: Network Educational Press, 2006.
- Stanley, Sara. *Why Think? Philosophical play from 3–11*. London: Continuum International Publish Group, 2012.
- Lipman, Matthew. *Getting Our Thoughts Together*. Institute for the Advancement of Philosophy for Children: Montclair State University, 1988.
- Lipman, Matthew, Ann Margaret Sharp and Frederick S. Oscanyan. *Philosophy in the Classroom*, second ed.. Philadelphia: Temple Univeristy Press, 1980.
- Lipman, Matthew. *Thinking in education*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Matthews, Gareth B. *The Philosophy of Childhood*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996.
- Matthews, Gareth B. *Philosophy and the young child*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1980.

Nasilje

- Juul, Jesper, *Agresivnost, nov in nevaren tabu*, Ljubljana: MK 2017.
- Juhant, Marko, *Mali nasilnež*, Mavčiče: ČMRLJ, 2017.
- Aničić, K., *Nasilje – nenasilje. Priročnik za učiteljice, učitelje, svetovalne službe in vodstva šol*. Ljubljana, 2002.
- Gartner, Smiljana in sodelavci (2011). *Povej mi s pravljico. Raziskovanje etike z majhnimi in velikimi otroci*. Nova Gorica: Melior, Založba Educa, 2011.
- Košir Prosen K. (ur.). *Delavnice od blizu*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo = Association against Violent Communication, 2005

KONTAKTNI PODATKI

anitagrum@gmail.com

tanja.pihlar@guest.arnes.si

robipetrovic@gmail.com

marjan.simenc@guest.arnes.si